

Opět tu máme samozvance a ztroskotance?

Ad Milan Vondruška, Stabilizace a solidifikace, Vesmír 84, 89, 2005/2

Předmětem mé reakce není vlastní odborný a velice fundovaně napsaný text o úpravách odpadů, proti kterému nemohu mít žádné věcné námitky. Na co však mám potřebu zareagovat, je úvod tohoto článku, ve kterém autor nepokrytě a dosti nevybíravě napadá „samozvané ochránce životního prostředí a takzvané ekologické aktivisty“. Je velká škoda, že tento jinak velice dobrý článek byl uveden takovou snůškou ošklivých klišé a frází, které velmi zkazily celkový dojem z článku a v neposlední řadě pokazily i image časopisu Vesmír jako seriózního a objektivního vědeckého periodika.

První věcí, nad kterou se musím pozastavit, je termín „samozvaní ochránce životního prostředí“. Chápeme-li „samozvaného ochránce“ jako někoho, koho k ochraně čehokoliv nikdo nezval, a tudíž nemá právo takovou ochranu prosazovat, kdo potom toto právo má, kdo je tím přizvaným a legitimním ochráncem, v tomto případě životního prostředí? Pan profesor Vondruška by měl vysvětlit, kdo uděluje právo být legitimním ochráncem životního prostředí (snad on osobně?). A může vůbec někdo toto právo dostat? Příroda, jak všichni víme a jak praví jistý český „klasik“, nedala nikomu mandát k tomu, aby ji chránil! Nebo celý problém uchopíme tak, že právo chránit přírodu a životní prostředí má pouze úzká skupina lidí - profesionálů a úředníků - pro konkrétní zúženou problematiku (např. ochranu ovzduší, vod, ZPF, hospodaření s odpady apod.) přímo vyjmenovanou zákonem, která se musí řídit při ochraně životního prostředí striktně úředním postupem (se všemi riziky, která z toho vyplývají, jako je omylnost, podléhání různým tlakům, korupce atd.)? Ale ani zde nedojdeme příliš daleko - vždyť např. zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny přiznává ve svém § 70 právo účastnit se ochrany přírody každému občanu této republiky. Podobně zákon č. 100/2001 Sb., o posuzování vlivů na životní prostředí dává právo každému občanu vyjádřit se k posuzovanému záměru a podat své připomínky a námitky. Jak z tohoto začarovaného kruhu filozofických otázek ven? Vy správné odpovědi znáte, pane profesore? Já se přiznám, že nad tímto problémem hloubám dosti často, ale na zcela jasnou a stoprocentní odpověď jsem dosud nepřišel, i když se výrazně kloním k názoru, že právem každého občana je vyjadřovat se a spolurozhodovat o tom, co se děje v jeho okolí. Obdivuji proto Vaši odvalu někoho takto rázně označovat za samozvaného... a cosi neblahého z naší nepřilíš dávné historie mi to připomíná.

Druhou věcí, jež mne přímo trkla do očí, je zcela dokonalý přehled pana profesora Vondrušky o znalostech „samozvaných ochránců životního prostředí a tzv. ekologických aktivistů“, když píše, jak tito lidé „...ve svém romantizmu a při své tak typické absenci elementárních znalostí přírodovědných disciplín bojují za právo na bezodpadový svět...“. Bohužel zde autor využívá jakýsi „princip kolektivní nevzdělanosti“, kdy je celá skupina občanů naházena do jednoho pytle a tento pytel následně označen nálepkou „pozor, nevzdělanci!“. Kolik těchto ekologických aktivistů, pane profesore, znáte a s kolika z nich přicházíte do styku či pravidelně hovoříte, že si můžete dovolit kolektivně hodnotit a zpochybňovat jejich znalosti a vzdělání? Mohu Vám sdělit, že já osobně se v současné době pohybuji jak v prostředí akademických institucí (ČVUT), tak v prostředí občanských iniciativ (jedné z nich - základní organizace „Orlice“ Českého svazu ochránců přírody - jsem dokonce předsedou). A též se pohybuji v prostředí, kde se řeší tematika odpadů. Samozřejmě spolupracuji i s dalšími občanskými iniciativami - mj. konkrétně i v problematice odpadů. Mohu říci, že většina lidí z těch, kteří se tomuto tématu věnují a se kterými přicházím do styku, mají vzdělání přírodovědného směru, popřípadě vzdělání orientované přímo na hospodaření s odpady. Já sám jsem studoval problematiku odpadů několik semestrů v rámci inženýrského i postgraduálního studia v oborech inženýrství životního prostředí, resp. aplikovaná a krajinná ekologie na Stavební fakultě ČVUT. Sám jsem si ze zájmu o toto téma sehnal a prostudoval mnoho odborného materiálu (včetně zahraničních prací). Dovoluji si proto mluvit, v rámci možností daných zákony, i do problematiky odpadového hospodářství ve svém okolí (městě, regionu, státě), jestliže jsem přesvědčen, že to je přínosné, resp. že tato problematika není řešena správným způsobem. Rovněž mne těší důvěra, s níž jsem byl požádán vedením stotisícového krajského města o spolupráci při přípravě městského plánu odpadového hospodářství. Musím říci, že ani já osobně, ani nikdo další z lidí, s nimiž spolupracuji a jež je možné nazvat „ekologickými aktivisty“, neprojevil takovou dávku naivity, aby hlásal „právo na bezodpadový svět“, jak se snaží podsouvat pan profesor Vondruška. Je pravděpodobné, že se mu dostala do ruky některá publikace popisující strategii minimalizace odpadů, označovanou poněkud nešťastným anglickým termínem „zero waste“ (tedy

ADAM ZÁRUBA

Ing. Adam Záruba (*1978), doktorand v oboru aplikované a krajinné ekologie na Stavební fakultě ČVUT v Praze. Na Katedře sídlí a regionů se zabývá problematikou ochrany krajinného rázu ve vztahu k územnímu plánování. (e-mail: adam.zaruba@fsv.cvut.cz)

nulový odpad), která je přirozeně podporována „ekologickými organizacemi“. Z otrockého překladu tohoto výrazu pak nejspíš je dovozován závěr, že tyto organizace militantně bojují za zcela „bezodpadový svět“. Možná by stálo za to přečíst si podrobně, co je v takových příručkách popsáno, nikoliv jenom jejich nadpis. Jinak nevidím, v čem lidé prokazují absenci elementárních znalostí, když požadují, aby bylo výrazněji preferováno třídění a recyklace odpadů na úkor prostého skládkování a spalování, aby nebyla jednostranně prosazována výstavba obřích spaloven komunálních odpadů jako všespasitelného řešení a aby byla přednost dávana raději netermickým metodám stabilizace a úpravy zbytkových odpadů (např. mechanicko-biologické úpravy komunálních odpadů) – zvláště když tito lidé poukazují většinou na tytéž věci, na které poukazuje sám pan prof. Vondruška ve svém článku.

V dalším odstavci autor píše pravdivou větu, že „objektivní podstatu jevů a problémů je nezbytné pracně studovat, zkoumat, a nikoliv odborný přístup nahrazovat subjektivními dojmy a názory, které si může bezostyšně učinit každý bez jakýchkoliv odborných znalostí a vynaložené práce“. Ač autor káže vodu, sám pije víno a bezostyšně prezentuje v seriózním vědeckém časopisu své subjektivní názory a osobní antipatie vůči lidem, které jen málo zná a jejichž názory a znalosti stěží podrobně studoval a pracně zkoumal. Doporučuji vynakládat mnohem více práce se shromažďováním podkladů a seznámením se s názory a myšlenkami druhých lidí před tím, než o nich začneme prohlašovat a publikovat nelichotivé až urážlivé věci.

Poslední věcí, která mne v negativním smyslu zaujala, je zajímavý poznatek o tom, která se „ekologičtí aktivisté (možná nechtěně reprezentovaní militantní složkou) diskreditují a odhalují postupně sami svým organizovaným porušováním zákonů před televizními kamerami...“. Toto je asi nejzávažnější pa-

sáž, neboť zde již autor „ekologické aktivisty“ přímo obviňuje z organizovaného porušování zákonů (přičemž blíže nespecifikuje kterých). Nicméně už si nedává práci s tím, aby tato svá obvinění hodnověrně doložil. Pokud má pan profesor pocit, že někdo porušuje zákony, tak náš právní řád zná postupy, jak lze žádat nápravu a případné potrestání viníků. Takové obvinění z porušování zákonů je však závažné a musí být důsledně dokázáno. To v tomto případě uděláno nebylo, a proto zde jde bohužel jen o bohapustou pomluvu. Je velmi snadné nařknout někoho ze zlého činu, aniž to doložíme, a tím dotyčnému ublížit a poškodit ho v očích druhých. A je velmi smutné, jestliže se k tomu snížil představitel akademické obce. Nechci tvrdit, že ze všech praktik pohybujících se na hraně zákona (ale nikoliv za ní!), jež používají představitelé některých občanských organizací, jsem nadšen, nicméně v našich podmínkách představují často blokády, happeningy či úřední obstrukce jedinou možnost jak na daný problém upozornit, jak přimět média a odpovědné orgány, aby si dané záležitosti vůbec všimly a aby se o problému konečně začala vést vážná diskuse. Domnívám se, že dokud se v České republice mnozí političtí představitelé, úředníci, ale i někteří představitelé odborné veřejnosti nezbaví historicky zakořeněných zlovyků (nekomunikování, povýšenectví, nezájmu, sobeckého hájení úzce rezortních či ryze individuálních zájmů, či dokonce porušování zákonů – viz nejnověji např. kauzu rozhodnutí ve věci dálnice D8 přes České středohoří, kde je porušení zákona státními úřady prokazatelné nálezem ombudsmana a NKÚ), budou podobné praktiky ještě dlouho potřebné a zcela legitimní.

Samozřejmě je možné a často nutné na stránkách časopisu polemizovat a nesouhlasit, ale i takový nesouhlas by měl být na určité kulturní úrovni a měl by dodržovat základní pravidla slušného chování. ☞

Co se stalo s českou biologii před 50 lety?

Ad P. Jerie, Vesmír 83, 593, 2004/10

**JAN JANKO
SOŇA ŠTRBÁŇOVÁ**

I když by rádlovská úvaha „Co se stalo s českou biologii před 50 lety?“ stála za podrobnější polemiku, omezíme se jako historici vědy na několik poznámek k autorovu líčení vývoje naší biologie v 19. století a Rádlova přínosu. Dovolíme si současně uvést na pravou míru některá nedopatření a upozornit na úskalí povrchních závěrů a přílišné důvěřivosti vůči autoritám.

Překvapily nás některé autorovy omyly a dezinterpretace, neboť o vývoji naší biologie již

existuje dostatek dostupné historické literatury podložené důkladným badatelským výzkumem. Autor spojuje počátky české biologie pouze s Janem Evangelistou Purkyněm a Janem Svatoplukem Preslem. Hned se však vnucuje otázka – co je „česká“ biologie či vůbec „česká“ věda? Tady musíme zdůraznit, že se obrozenci již od počátku 19. století snažili především o to, aby se čeština stala jazykem vědy a vzdělání na všech úrovních, avšak v první polovině 19. století byla hranice mezi tím, co je

tschechisch a co böhmisch (čeština tyto jemné, ale výstižné nuance želbohu nerozlišuje), zatím jen neznatelná. České vlastenectví se do značné míry, zejména do r. 1848, překrývalo s vlastenectvím zemským. Vznikala tedy *jazykově* česká věda, ta však neznala nacionalismus v podobě, jaký se zahnížil ve vědeckých komunitách českých i německých od šedesátých let 19. stol. (i zde ovšem byly výjimky). Národnost byla větší osobní volby, takže češství či němečtství se často členilo napříč rodinami a národně uvědomělí vědci, kteří se aktivně hlásili k svým českým kořenům, psali nejen česky, ale i německy nebo latinsky, včetně J. E. Purkyně a J. S. Presla. Proto je vhodnější a méně matoucí mluvit v této době nikoli o české vědě, nýbrž o vědě či biologii v českých zemích. Podíváme-li se pak na vývoj biologie tímto prizmatem, nalézáme v českých zemích řadu vědců, kteří se zabývali biologickou problematikou a jejichž činnost neodmyslitelně patří i do vývoje české vědy či vývoje vědy v českých zemích.

Uvedme si několik příkladů. Biologii, též teoretickou, pěstovali mj. Caspar Sternberg, Vincenz Kosteletzky či Karel Bořivoj Presl, bratr J. S. Presla. Psali sice německy či latinsky, ale proč by jejich dílo nemělo patřit do kontextu vývoje české přírodovědy? Proč bychom do něj zařazovali jednoho Presla a druhého ne? Purkyně, jenž byl až do r. 1849 ve Vratislavi pruským profesorem, svá objevná díla tehdy publikoval jen v němčině nebo latině, do češtiny byla překládána teprve o hodně později. Proč bychom z vývoje naší vědy vyřazovali velké postavy, jakými byli Friedrich Rochleder, zakladatel rostlinné biochemie, či Purkyněův pražský žák a asistent Julius Sachs, zakladatel rostlinné fyziologie, a což teprve Gregor Mendel? A to se zmiňujeme jen o světoznámých osobnostech.

Konečně tu existuje i terminologický problém: Koho můžeme zařazovat mezi biologiy? Pokud je nám známo, z českých učenců užil termín „biologie“ jako první hrabě Georg Buquoy r. 1820 (většina českých historiků věd tohoto významného všestranného myslitele ignoruje; mimo jiné založil r. 1838 na svém panství první přírodní rezervaci v českých zemích – prales Žofín). Purkyně užíval termín „biologie“ jen zřídka, pro něj to byla „všeobecná fyziologie“.

Obrátme nyní pozornost k Rádlovi dílu. Když Rádl vyzdvihoval různé spisovatele nebo básníky, kteří prý psali o přírodě, značně přeháněl – jako polemik s cílem pohnout soudobou vlastenčící a o teoretické problémy málo se zajímající společnost. Klidně přitom zapomněl na Boženu Němcovou, přispívající do *Živy*, kterou můžeme díky jejím zasvěceným referátům o flóře Slovenska řadit k prvním etnobotanikům. Z výčtu vypadla i Poláková geniální báseň *Vznešenost přírody*, plejáda mladých začínajících česky v *Živě*, jako byli zoolog Antonín Frič, botanik Ladislav Čelakovský (syn básníkův), J. Sachs, o němž jsme se již zmiňovali, a další. Ani to opoždění materialistického a darwinistického hnutí nebylo tak závažné. Čeští učenci se tenkrát do „hnutí“ sice nezapojovali, ale pěstovali vědu – i tu darwinisticky za-

To já když někam jdu, tak jdu rychle, jinak zapomenu, kam jsem šel!
Kresba © Pavel Kantorek

měřenou. Svědčí o tom mj. dílo Antonína Friče a Františka Vejdovského, kteří byli evolucionisté, ale nepocitovali potřebu to zdůrazňovat ani proti někomu bojovat, ostatně nebylo proti komu. Rádlovo podcenění biologie 19. století u nás jistě souvisí též s jeho nechutí vůči „romantické“ vědě, jak dokazují také jeho scestné úvahy o vědě Purkyněově a Masarykově. Kdyby Rádl viděl, co přineslo „materialistické“ hnutí poloviny 20. století v socialistickém Československu, které tu správně P. Jerie připomněl, hořce by zaplakal a lítoval svých slov.

Vidíme-li bohatý vývoj jazykově české biologie a celkově i biologie v českých zemích v průběhu 19. století, stěží budeme hovořit jedním dechem s Jeriem o fyziologu Františku Marešovi, jenž začal ve vědě působit až od osmdesátých let 19. stol., jako o zakladateli české biologie. Mareš sice zavedl biologii jako učební obor na lékařské fakultě české univerzity v Praze a vychoval několik významných žáků, mj. fyziologa Edwarda Babáka, ale sám neprosul žádným podstatnějším objevem a v politice skončil jako protagonist českého fašismu. Byl to kontroverzní vědec a člověk, jehož hlavní přínos spočívá v autorství spisu *Idealism a realism v přírodní vědě* (1901). Toto dílo právem vyvolalo vážné polemiky mezi našimi přírodovědci, z nichž mnozí si začali uvědomovat meze mechanistického paradigmatu v přírodovědě, a povzbudilo biology, aby svůj obor pokládali za svébytný a ne za pouhou aplikovanou chemii či fyziku. Musíme však zdůraznit, že na přelomu 19. a 20. století již měla česká biologie jiné skutečně silné osobnosti evropského formátu; jmenujme jen Jeriem vzpomenuťého Vejdovského, stejně jako Jeriem opomenutého a nejvýraznějšího Bohumila Němce.

Konečně nerozumíme ani Jeriově závěrečné úvaze o českých biologích, kteří navazovali počátkem 20. století na Rádla. Byli takoví? Jistě ne Mareš, jistě ne Němec, jistě ne Velenovský... Rádl měl ve vývoji naší biologie izolované postavení, jeho přínos pro biologii byl bezpochyby podceněn, ale takové též bývají osudy vědy a vědců. Historikovi vědy jde o zhodnocení reálného vývoje, ne o jakousi rekonstrukci či dekonstrukci *ex post*, ke které se v jinak sympatické snaze ocenit Rádla uchyluje P. Jerie. ☞

Prom. biol. Doc. Jan Janko, CSc. (*1943), absolvoval Přírodovědeckou fakultu UK a v r. 2000 se habilitoval pro filozofii a dějiny vědy. Zabývá se dějinami biologie a je samostatným vědeckým pracovníkem Archivu Akademie věd ČR.

Doc. RNDr. Soňa Štrbářová, CSc. (*1936), absolvovala Matematicko-fyzikální fakultu UK, obor biochemie a v r. 1994 se habilitovala pro filozofii a dějiny vědy. Zabývá se dějinami chemie a biochemie a je samostatným vědeckým pracovníkem Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR.

K DALŠÍMU ČTENÍ

- J. Janko: *Vědy o životě v českých zemích 1750–1950*, Praha 1997
- J. Janko, S. Štrbářová: *Věda Purkyněovy doby*, Praha 1988
- L. Viniklár (ed.): *Vývoj české přírodovědy*, Praha 1931